

ZAŠTITA TURISTIČKIH PROSTORA**Marija Maksin-Mićić**

Univerzitet Singidunum

Danijelova 32, 110000 Beograd, Srbija

Fax: +381 11 46 28 26

E-mail: mmmicic@singidunum.ac.rs

Sažetak

U radu se analizira zaštita prostora sa atraktivnim turistički resursima i rezervisanje prostora za razvoj turističkih sadržaja i aktivnosti, koji su ključni za očuvanje atraktivnosti i planski razvoj turističkih destinacija. Različiti režimi i mere zaštite i rezervisanja prostora proizvode brojna ograničenja za njegovo korišćenje i izgradnju, koja za rezultat imaju povećanje broja i složenosti konfliktnih ciljeva i interesa. U radu se ukazuje na mogućnosti za relativizaciju konflikata u ostvarivanju održivog razvoja turističkih prostora/destinacija.

Ključne reči: zaštita prostora, rezervisanje prostora, režimi zaštite i rezervisanja prostora, relativizacija konflikata u zaštiti turističkih prostora.

Summary

The protection of areas with attractive tourism resources and the space reservation for tourism activities and facilities, necessary for sustaining the attractiveness and planned development of tourism destinations have been discussed in the paper. Different regimes for space protection and reservation produce restrictions upon space utilization and construction, and effects in conflict intensification among different actor's interests. The possibilities for the relativization of conflicting interests in achieving the sustainable development of tourism destinations have been pointed out.

Key words: space protection, space reservation, space protection and reservation regimes, relativization of conflicts in tourism space protection.

1. UVOD

U zadovoljavanju potreba ljudi za promenom svakodnevnog i upoznavanjem novog, različitog okruženja i načina života opredeljujuća je autentičnost turističke destinacije (1). Autentičnost/jedinstvenost turističke destinacije, shvaćena kao različitost od drugih destinacija, zasniva se na postojećim prirodnim i kulturnim atraktivnostima prostora i kreiranim turističkim (i rekreativnim) atraktivnostima.

Ključno za turističku atraktivnost prostora/destinacije jeste zaštita i prezentacija prirodnih i kulturnih turističkih resursa i njihovo održivo korišćenje za razvoj turizma. Za razvoj turističke destinacije značajno je i rezervisanje prostora za različite turističke namene i aktivnosti.

Kako je prostor ograničen opšti resurs njegovo korišćenje predstavlja inherentno konfliktnu situaciju, jer ne postoje izgledi ravnopravne deobe između zainteresovanih korisnika. Konfliktni u korišćenju prostora su ili već prisutni, ili se njihovo manifestovanje može očekivati u budućnosti. Na skoro svim zaštićenim i pojedinim rezervisanim turističkim prostorima dolaze do izražaja konflikti različitih interesa. Menadžment turističke destinacije podrazumeva realizaciju suprotstavljenih interesa u skladu sa konceptom i principima održivog razvoja.

2. ZAŠTITA PROSTORA

Pojam zaštita prostora odnosi se na trajno korišćenje i očuvanje prostora za neku namenu, koja je definisana opredeljivanjem društvene zajednice da trajno štiti za buduće generacije posebno vredne prostore i/ili javno dobro koje se nalazi u nekom prostoru, a za koje država ustanovi/utvrdi odgovarajući oblik zaštite.

Zaštićuju se prostori s izuzetnim, posebnim, retkim vrednostima, dobrima i resursima, najčešće sa prirodnim i kulturnim nasleđem – dobrima i vrednostima (ambijentalnim, pejzažnim i sl.) i pojedinim vrlo ograničenim neobnovljivim, ili delimično obnovljivim prirodnim resursima (poljoprivredno zemljište, izvorišta vode i sl.).

Za te prostore utvrđuju se režimi zaštite i korišćenja neograničenog vremenskog trajanja u skladu s ustanovljenim stepenom njihove zaštite.

Poslednje decenije 20. veka i u prvoj deceniji 21. veka uočava se tendencija ujednačavanja strukture i oblika zaštite prostora među različitim državama i regionima. Tome doprinose brojne svetske i evropske konvencije i deklaracije (npr. o zaštiti svetskog nasleđa, održivom razvoju, biodiverzitetu, vrednosti kulturnog nasleđa, ekoturizmu i dr.), strategije i uputstva.

Oblici/stepeni prema strukturi zaštite prostora mogu se generalno (2), kategorisati na:

1. Strogu zaštitu prostora
 - ✓ Nasleđa, radi očuvanja posebnih prirodnih, kulturnih, istorijskih i estetskih vrednosti od internacionalnog, nacionalnog, regionalnog ili lokalnog značaja, kombinovanu s ograničenim, selektivnim i kontrolisanim korišćenjem njihove ekonomske vrednosti:
 - prirodnog nasleđa – prirodnih i predeonih celina zbog njihove jedinstvenosti, izuzetnosti, estetskih vrednosti, osetljivosti na pojedine aktivnosti, održivog korišćenja prirodnih ekosistema i očuvanja staništa pojedinih vrsta;
 - kulturnog nasleđa – pojedinačnih objekata i celina arhitektonskog, arheološkog, istorijskog, naučnog, tehničkog, etnološkog i antropološkog, urbanog i ruralnog nasleđa i predela.
 - ✓ Prirodnih resursa, radi očuvanja postojećeg (od zagađivanja i degradacije) i/ili postizanja poželjnog kvaliteta i kvantiteta ograničenih prirodnih resursa, očuvanja i povećanja njihovih proizvodnih i drugih funkcija (zaštitne, rekreacione i dr.) od nacionalnog, regionalnog ili lokalnog značaja:
 - površinskih i podzemnih resursa vode za piće (štite se slivna područja izvorišta vode),
 - kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta,
 - šuma i šumskog zemljišta;
2. Selektivnu zaštitu prostora
 - ✓ Zaštitne zone oko područja zaštićenog prirodnog i kulturnog nasleđa ili prirodnih resursa, radi eliminacije (u priobalju, zaštitnoj zoni kulturnog nasleđa) ili smanjenja negativnih uticaja i zagađenja iz okruženja (u zaštitnoj zoni područja prirodnog nasleđa, basenima/slivovima izvorišta vode, zaštitnim šumama i sl.);
 - ✓ Zaštitne peri-urbane zone, radi obezbeđenja njene zaštitne funkcije od širenja urbanog naselja, kombinovane s kontrolisanim i selektivnim razvojem rekreativnih, poljoprivrednih i drugih aktivnosti i funkcija; i
3. Sanaciju i obnovu prostora
 - ✓ Sanaciju degradiranih površina i predela, rekultivacijom zemljišta i obnovom predela posle površinske eksploatacije mineralnih sirovina i energetskih izvora;
 - ✓ Sanaciju i obnovu urbanih i ruralnih područja u cilju zaštite i povećanja kvaliteta življenja i racionalnog korišćenja raspoloživih stvorenih resursa (postojećeg građevinskog zemljišta, saobraćajne i komunalne infrastrukture, mreže javnih službi i sl.), razvojem koncepta

„kompaktnog” grada i reciklažom napuštenog građevinskog zemljišta i fondova (tzv. "brownfields" – napušteni industrijski kompleksi, dokovi i sl.).

Turistički i rekreativni prostori su najvećim delom obuhvaćeni nekom od navedenih kategorija zaštite prostora prirodnog i kulturnog nasleđa, priobalja, urbanih i ruralnih područja i peri-urbane zone.

3. REZERVISANJE PROSTORA

Pojam rezervisanje prostora odnosi se na zaštitu prostora za određeni vremenski period, ili vremenske intervale (etape), do realizacije planirane namene. Pre, ili po isteku, određenog vremenskog roka za rezervisan prostor se, na osnovu provere planskih ciljeva i odluka, rezervisanje može produžiti za istu ili neku drugu namenu, ili okončati prihvatanjem postojećeg načina korišćenja prostora.

Slika 1. Razvoj turističkog centra na rezervisanom prostoru u opštini Tinj u Savojskim Alpima u Francuskoj, period 1950–2006. godine

2006.

1950.



Izvor mape: Visitor centar, Tignes-Val Claret

Rezervišu se prostori za različite namene, kao što su: turistički prostori, eksploatacija neobnovljivih i delimično obnovljivih prirodnih resursa, planirani infrastrukturni sistemi i drugi javni objekti i dobra, a u nekim slučajevima i prostor za neke buduće, još uvek nepoznate namene (na primer, rezervni prostor za širenje turističkog centra i turističkih sadržaja).

Po kapacitetu ponude u prostoru planinskog područja Francuske izdvaja se planinski centar i opština Tinj (Tignes). U prvom planu uređenja prostora opštine Tinj iz 50-ih godina 20. veka razvoj skijališta i sadržaja turističke ponude vezivao se za postojeće naselje (na 1700-1800 mnv), s tim da je severozapadno od naselja, pored jezera Tinj na većoj nadmorskoj visini (2000-2100 mnv), rezervisan prostor za budući razvoj turizma. Trideset godina kasnije, na rezervisanom prostoru razvio se glavni

zimski planinski centar s dva podcentra pored jezera (Tignes-Le Lac i Tignes-Val Claret), u kome su održane i zimske olimpijske igre poslednje decenije 20. veka (*slika 1*).

Za rezervisane prostore utvrđuju se vremenski ograničeni i diferencirani normativni i planski režimi korišćenja, uređenja i izgradnje, zavisno od toga u kom vremenskom periodu će biti realizovana planirana namena. Za srednjoročni period (do pet, uslovno i deset godina) mogu se utvrditi veća ograničenja i restrikcije (i zabrane) u korišćenju i izgradnji prostora, u odnosu na dugoročni period (20-30 godina) za koji ograničenja moraju biti selektivnija i restrikcije znatno redukovane (3).

4. REŽIMI ZAŠTITE I REZERVISANJA PROSTORA

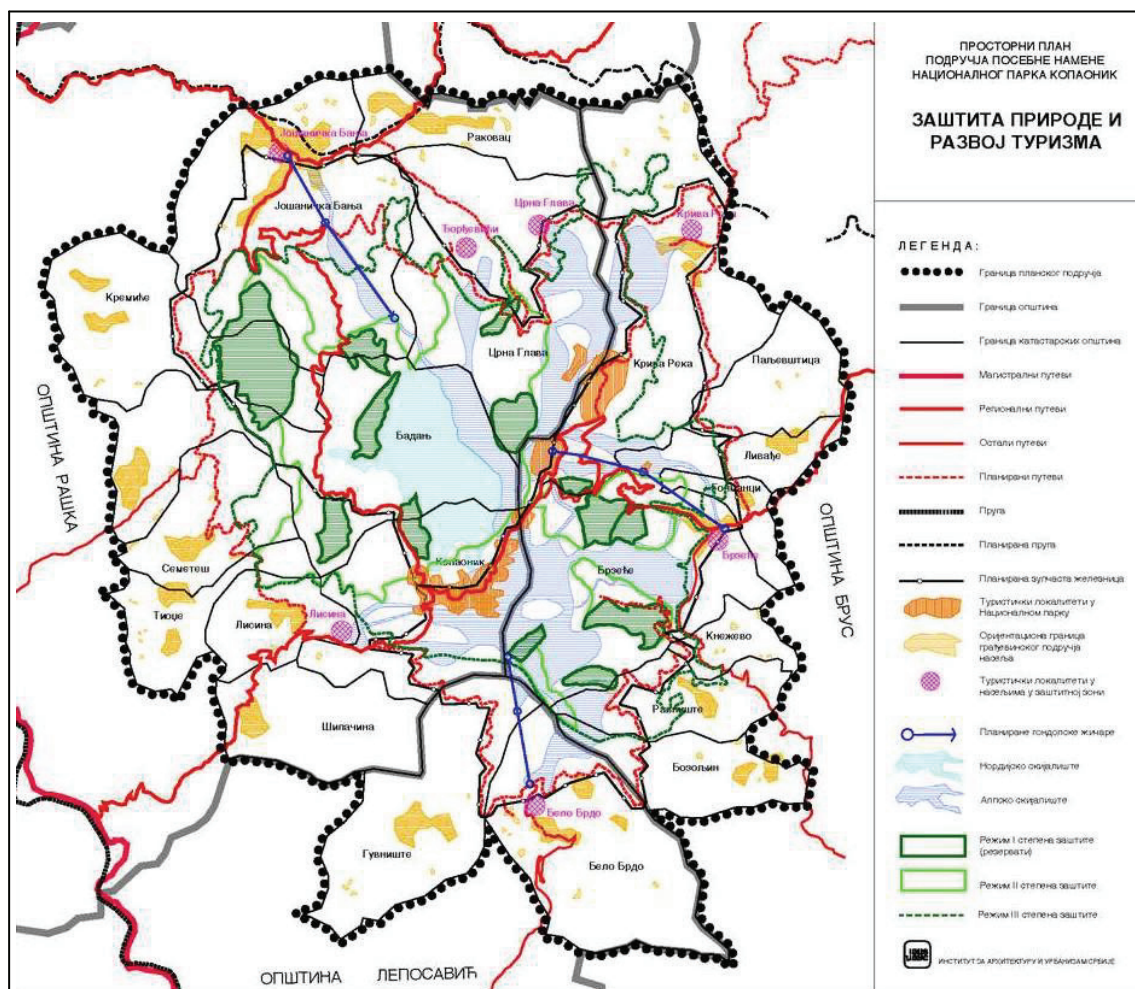
Zakonskim i planskim osnovama ustanovljava se zoniranje prostora sa različitim režimima korišćenja zaštićenih i rezervisanih prostora prirodnog i kulturnog nasleđa i pojedinih prirodnih resursa, koji su ujedno i turistički atraktivni resursi.

Polazeći od sličnosti među režimima zaštite prirodnih dobara (*slika 2*) i režimima korišćenja ostalih zaštićenih i rezervisanih prostora mogla bi, uslovno, da se izvrši kategorizacija zona sa:

- režimom I stepena zaštite, sa zabranom korišćenja prirodnih vrednosti i stroge zaštite prirodnih resursa – zona neposredne zaštite izvorišta vodosnabdevanja i zona sa režimom I stepena zaštite prirodnog dobra;
- režimom II stepena zaštite, sa ograničenim i strogo kontrolisanim korišćenjem prostora, prirodnih i kulturnih resursa i vrednosti – zona uže zaštite izvorišta vodosnabdevanja, zona sa režimom II stepena zaštite prirodnog dobra, zaštićena okolina nepokretnog kulturnog dobra i druge zone;
- režimom III stepena zaštite, sa ograničenim i selektivnim korišćenjem prostora, prirodnih resursa i vrednosti – zona sa režimom III stepena zaštite prirodnog dobra, zaštitna zona oko zaštićene okoline nepokretnog kulturnog dobra, šira zona zaštite izvorišta vodosnabdevanja, zone rezervisane za izgradnju vodoakumulacija (sa stepenom izvesnosti realizacije u periodu do 5, najviše 10 godina) i druge zone; i
- prelaznim režimom zaštite, sa malim brojem ograničenja za korišćenje prostora – zone rezervisane za izgradnju vodoakumulacija (sa stepenom izvesnosti realizacije u periodu dužem od 10 godina), zaštitna zona oko zaštićenog područja prirodnog dobra, šira zona zaštite nepokretnog kulturnog dobra i druge zone.

Čest je slučaj da se na istom prostoru nađe više zaštićenih ili predviđenih za zaštitu područja i lokaliteta prirodnog (i kulturnog) nasleđa, prirodnih resursa i površina pogodnih za razvoj turističkih aktivnosti. Ove funkcije i aktivnosti mogu se svrstati u komplementarne, jer je za njihov održiv razvoj neophodno očuvanje prirodnih i kulturnih vrednosti i kvaliteta životne sredine. S druge strane, tehnički i tehno-ekonomski zahtevi razvoja poljoprivrede, šumarstva, vodoprivrede i turizma mogu biti konfliktni međusobno i sa zahtevima zaštite prirodnog i kulturnog nasleđa (3).

Slika 2. Zone sa različitim režimima zaštite u nacionalnom parku (4)



Različiti režimi i mere zaštite i rezervisanja prostora proizvode brojna ograničenja za njegovo korišćenje i izgradnju, koja za rezultat imaju povećanje broja i složenosti konfliktnih ciljeva i interesa i veće ili manje promene, pogoršanja ili poboljšanja, uslova življenja lokalnog stanovništva na obuhvaćenim područjima.

5. ZAKLJUČAK

Korišćenje prostora predstavlja inherentno konfliktnu situaciju, jer ne postoje izgledi ravnopravne deobe između zainteresovanih korisnika. Konflikti u korišćenju prostora su ili već prisutni, ili se njihovo manifestovanje može očekivati u budućnosti.

Postojanje vremenske raspodele razvojnih konflikata u korišćenju prostora omogućava njihovo neutralisanje pomeranjem u vremenu. To je opcija koja se koristi za receptivne turističke i sportsko-rekreativne kapacitete, na koje se primenjuje vremensko zoniranje – korišćenje istog prostora od strane velikog broja korisnika njihovom raspodelom po određenim vremenskim intervalima u toku dana, nedelje, meseca ili godine (npr. "timesharing" sistem – vremenski zakup smeštajnih kapaciteta).

Najčešći je slučaj da se razvojni konflikti dešavaju u isto vreme i na istom prostoru, kada se njihovo rešavanje postiže kompromisom ili izborom prioriteta, a u nekim slučajevima i ekspanzijom (gde jedna ili više sukobljenih strana povećava sredstva za zadovoljenje sukobljenih interesa). U

pluralističkim i demokratskim društvima teži se usaglašavanju konflikata putem kompromisa, kada svaka strana samo jednim delom zadovoljava svoje interese.

Na skoro svim zaštićenim područjima i pojedinim rezervisanim turističkim prostorima, u prvom redu onim od nacionalnog (i regionalnog) značaja, dolazi do izražaja konflikt između nacionalnih i regionalnih interesa, s jedne strane, i lokalnih interesa, s druge. Konflikt je uzrokovan donošenjem odluka u pogledu izbora i načina korišćenja resursa i nasleđa van zaštićenih i rezervisanih prostora, kao i distribucijom posledica (eksternih efekata). Pozitivni eksterni efekti, koji doprinose ekonomskom i socijalnom blagostanju, distribuiraju se na nacionalnom i/ili regionalnom, a znatno manje na lokalnom nivou. Negativni eksterni efekti, koji pogoršavaju uslove ekonomskog i socijalnog života, ispoljavaju se pretežno na lokalnom nivou. U osnovi, radi se o pitanju redistribucije posledica i smanjenju razlika u blagostanju, putem internalizacije eksternih efekata i obezbeđenja kompenzacija lokalnim zajednicama. Najefikasniji i najbolje prihvaćeni od strane lokalnog stanovništva su kompenzacioni programi razvoja turizma i njemu komplementarnih aktivnosti za lokalne zajednice u zaštićenim područjima i turističkim destinacijama. Time se, ujedno, ostvaruje efektivna zaštita turističkih resursa i rezervisanje turističkih prostora.

LITERATURA

- (1.) Keller, P. (2002): Ekonomski uticaj turizma, *Turistički pregled*, 2, 6-13.
- (2.) Maksin-Mićić, M. (2000): Zaštita i rezervisanje prostora – normativnost i praksa, Geografski fakultet
- (3.) Maksin-Mićić, M. (2007): Turizam i prostor, Univerzitet Singidunum
- (4.) Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije (2003): Strategija zaštite, razvoja i uređenja – Prostorni plan područja Nacionalnog parka Kopaonik, finalna verzija.